

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3572>

ZİHNİYET BAĞLAMINDA CAHİT ZARİFOĞLU'NUN SAVAŞ RİTİMLERİ ROMANINA BİR BAKIŞ

A LOOK AT CAHİT ZARİFOĞLU'S NOVEL OF SAVAŞ RİTİMLERİ IN THE CONTEXT OF MENTALITY

Sefa TOPRAK*

Öz

Cahit Zarifoğlu, Türk edebiyatının yakın tarihimizdeki önemli İslamcı şairlerinden birisidir. Yazmış olduğu eserlerinde geleneği modern bir söyleyişle dile getiren yazar aynı zamanda eserlerine dünya görüşünü de yansıtmaktan geri durmaz. Zarifoğlu'nun şiirlerinde ve romanlarında mensubu bulunduğu kültür dünyasına dair izler bulmak mümkündür. Özellikle de *Savaş Ritimleri* adlı romanı bu izlerle doludur. Roman konusu itibarı ile Sovyet -Afgan savaşını anlatan bir eserdir. Bu savaşın Türkiye'de ve özellikle de *Mavera* dergisi ekibi üzerinde uyandırdığı derin duygular Zarifoğlu'nda bir şeyler yapma hissi uyandırmıştır. *Konuşmalar*'ında da dile getirdiği üzere yazar üzerine düşen sorumluluğu bir şair hassasiyetiyle yerine getirme gayretindedir. Eserleri zihniyet ve eser bağlamında ele alındığında Zarifoğlu'nun sanatını besleyen kültür ve medeniyet kaynaklarının İslami değerler olduğu görülmektedir. Bu açıdan ele alınan *Savaş Ritimleri*, onun belli bir amaca hizmet etmek için sanatsal ve edebi kaygılardan uzak bir şekilde kaleme aldığı bir eserdir ve yazarın zihniyet dünyasını yansıtmaya bakımından oldukça önemlidir. Zira yazar aslında gidip görmediği, içlerinde yaşamadığı bir toplumu anlatmaktadır ve anlatım esnasında yazar kendi toplum yapısını ve düşünce dünyasını göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü kendi toplum yapısı ile anlatmaya çalıştığı Afgan topluluğu arasında ortak motiflerin var olduğunu düşünür. Roman çerçevesinde işlenen bu ortak motiflerin de İslami değerler üzerinde yoğunlaştığı görülür.

Anahtar Kelimeler: Cahit Zarifoğlu, Zihniyet, Roman, Yazar, *Savaş Ritimleri*.

Abstract

Cahit Zarifoğlu, Turkish literature in recent history is one of the major Islamic poets. Told in a modern style in the tradition of works. In his poems and novels where members can find traces of culture to the world. Especially his novel *Savaş Ritimleri* is full of these themes. The subject of the novel is the Russian-Afghan war. In this war of Turkey and especially *Mavera* deep feelings aroused by the magazine team has aroused a feeling of doing something in Zarifoğlu. As stated in the *Konuşmalar*, the author strives to fulfill his responsibility with the sensitivity of a poet. When taken in the context of works of art that feeds the culture and civilization of Zarifoğlu sources will be seen that Islamic values. Because the author actually tells a society that he did not go to, he did not live in, and during the narration, the author takes into consideration his own social structure and the world of thought. Because he thinks that there are common motifs between his community structure and the Afghan community he is trying to explain. It is seen that these common motifs within the framework of the novel focus on Islamic values. This context *Savaş Ritimleri* he penned to serve a specific purpose and is the author of works reflects the mindset of the world.

Keywords: Cahit Zarifoğlu, Mentality, Novel, Author, *Savaş Ritimleri*.

* Öğr. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (Karaelmas TÖMER).

1. Giriş

Zihniyet, birçok alanla ilintili olarak ele alınan ve yaygın olarak kullanılan bir kavram olmakla birlikte henüz sınırları tam olarak çizilememiş olup tanımlaması kesin bir şekilde yapılamayan muğlakta kalmış bir kavramdır.

Mimari, ekonomi, sosyoloji gibi birçok alanda kullanılan bu kavramın yer ettiği bir diğer alan ise edebiyattır. Edebî dönem ve eserlerde varlığını koruyan ve icra edicileri tarafından çeşitlilik arz eden yansımalarıyla zihniyet, kendisini eserlerde ifade edebilme imkânı bulur. Bu çalışma zihniyetin edebî bir esere olan yansımalarını Cahit Zarifoğlu'nun *Savaş Ritimleri* romanındaki örneği ile ortaya koymayı amaç edinir. Öncelikle genel anlamda zihniyet kavramının tanımlamasından bahsedilecek daha sonrasında ise romanlardaki zihniyetin işlenişi ortaya konulacaktır.

Arapça kökenli olan zihniyet kelimesi sözlüklerde, toplumda var olan kültür ve gelenek, görenek gibi öğelerin kişide oluşturduğu davranış, düşünüş ve değerlendirilme öğelerinin tümü, düşünme biçimi, düşünüş; görüş (Çağbayır, 2007, 5483) İnanç ve alışkanlıkların etkisiyle oluşan düşünme tarzı, (Ayverdi, 2011, 3549) Belirli bir görüş inanç ve alışkanlıkların tesiriyle meydana gelen düşünme tarzı (MEB, 1996, 3324) olarak tanımlanır.

Zihniyet, yaşama biçimi haline gelen düşüncenin, davranışların ve gözlemlerin örf, adet ve gelenekle direkt olarak bağlantı kurarak hayatı ve yaşamın bütün odaklarını görüp yorumlama biçimidir. Fatma Barbarosoğlu'na göre bir yandan davranışları ve eşyaları diğer yandan da davranışların dayandığı temel ahlaki kavrama ve tanımlama biçimidir (Barbarosoğlu, 2015, 41-41). Zihniyet kelimesi zihin kavramından gelmektedir. Zihin ise genelde algılama, anımsama, düşünme, değerlendirme, karar verme süreçlerinde rol oynayan yetenekler bütünüdür (Ana Britannica, 2000, 589). Sabri Ülgener, zihniyeti yaşama stiline bir ifadesi olarak görür: "Yaşama stili! Onun bir takım normlarla kendini açıklayışı zihniyet tarafını meydana getiriyor. Zihniyet bu haliyle tavır ve davranışımızın özünde ve yapısında olan bir şey!" (Ülgener, 2006, 17).

Yapılan tanımlamalardan hareketle şöyle bir çıkarsama yapmak mümkündür. Zihniyet toplumsal bir olgudur. Bu olgu toplumsal yapı içerisinde var olan dünya görüşünün bir gereğidir. Kültür birlikteliği sağlamış toplumlar içerisinde meydana gelen zihniyet içinde doğduğu topluma ve kültüre dair aidiyet bütünlüğü sağlamıştır. Kültür birlikteliği sağlamış olan gruplar arasında dünyayı algılama, yaşama ve olaylara tepki verme gibi durumlarda ortak fikir ve aksiyon eylemi gerçekleşir. Karşılaşılan bütün tepkimeler karşısında takınılan tavır ve duruş bize o kültür içerisindeki zihniyet yapısını verir.

Toplum içinde yer etmiş olan zihniyet birçok alanda kendisini gösterir. Örneğin bir mimari eserde rahatlıkla onun yapıldığı dönemin zihniyet algısı ile ilgili olarak temel kanaate varılabilir. Dünyaya bakışını, algısını ifade etmesi ve bunu yaşatarak gelecek nesillere aktarmak gayesinde olması insanoğlunun en temel özelliklerinden bir tanesidir. Bir ağaç misali daima kök salmak isteyen medeniyetler de bu gayede hareket etmişlerdir. Bundan dolayı da o medeniyet içerisindeki her bir fert bu amaç doğrultusunda hareket etmiştir.

Bu doğrultuda hareket eden gürühten bir tanesi de edebiyatçılarıdır. Her bir şair, her bir yazar verdiği eserde bir şekilde kendi zihin dünyasını yansıtır. Hiçbir sanat eserini, hiçbir edebî ürünü sanatçısının ve içinde doğduğu toplumun değer yargılarından ve dünya görüşünden tamamen bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Zira bu durum sanatın ve edebiyatın doğasına aykırıdır. Her bir edebî ürün mutlak bir fikrin, bir dünya görüşünün ürünüdür. Önemli olan onu ortaya koyan yazarın/sanatçının eser vermekteki amacı ve bu amacı gerçekleştirme yöntemidir. Zira bu noktada kimi yazarlar eserde, politik kavgalarla örülmüş, ideolojik söylemleri öne çıkartırken; kimileri de ele aldıkları konuları dünya görüşleri çerçevesinde değerler silsilesini kurgusal bağlamda sanatsal bir üslupla aktarırlar. Ama hemen hemen her edebiyatçının uğrak noktası ve belki de çıkış noktası dünyayı algılama biçimleri olan zihniyetlerini yansıtmaya eylemi olur. Bu bağlamda biz de Cahit Zarifoğlu'nun *Savaş Ritimleri* romanındaki zihniyet yansımalarını ele alarak yazarın dünya görüşünün eserine olan etkilerini görmeye çalışacağız.

Cahit Zarifoğlu, (1940- 1987) modern Türk Edebiyatının son dönem en önemli isimlerinden bir tanesidir. Aslen Kahramanmaraşlı olup Ankara'da doğan Zarifoğlu hayatının ve sanatının dönüm noktası olacak olan Maraş'taki lise yıllarında Nuri Pakdil, Erdem Beyazıt, Alaaddin Özdenören, Rasim Özdenören, Akif İnan gibi isimlerle tanışır ve bu isimlerle ortak edebî çalışmalarda yer alır. Daha sonra İstanbul Üniversitesinde Alman Dili ve Edebiyatı okur. Henüz lise yıllarında başlayan edebiyat ve dergi faaliyetlerine sürekli devam eder. Necip Fazıl Kısakürek ve *Büyük Doğu* dergisi arkadaşlarıyla birlikte onun için adeta bir okul, bir ocak halini alır. Sanat ve düşün hayatında Necip Fazıl'ın etkisi çok büyük olur. *Yaşamak*'ta Necip Fazıl'a olan hayranlığını birçok kez dile getirir: "Necip Fazıl'ı onbeş-yirmi dakika dinleyen biri kendi dünyasının ne kadar küçük, değersiz olduğunu derin derin anlar. Onun bize menfi ya da müsbet görünen her hareketinde ve eyleminde sadece tarihi büyük misyonunu yerine getirdiğine inanırım." (Zarifoğlu, 2011, 43-44)

Daha sonra 1962'de İstanbul'da Sezai Karakoç ile tanışır. Onun medeniyet ve gelenek düşüncesiyle oluşturduğu *Diriliş* dergisi ve ekolü içerisinde aktif yer alır ve bu ekseninde faaliyet gösterir. Zarifoğlu'nun şiirini ve sanat anlayışını Necip Fazıl'dan sonra en fazla etkileyen isim Sezai Karakoç olur. Zarifoğlu ve Maveria ekibi için Sezai Karakoç her anlamda kendilerine yardımcı olan ve yetişmelerini sağlayan bir hoca hükmündedir (Zarifoğlu, 2015, 95).

Genel olarak şekil ve üslup bakımından İkinci Yeni tarzını seçen Zarifoğlu'nun şiirinde takip ettiği asıl isim Sezai Karakoç'tur. Şiirlerinde Müslüman bir duruş sergileyen şair, sanatını hamasi söyleme indirgemeden sürdürür ama Müslüman coğrafyasında meydana gelen olaylara da bigane kalmayarak şuurlu ve sorumlu duruşunu devam ettirir. Arkadaşlarıyla birlikte çıkardıkları *Maveria* dergisi bu duruşun somut bir nişanesi olur. Çünkü *Maveria* dergisi bir edebiyat ve kültür dergisi olmanın yanında, Amerika'dan Afganistan'a kadar İslam düşünce ve sanatının öncülerine ulaşır, özellikle de Zarifoğlu her gün onlarca mektup yazarak dünyanın çeşitli bölgelerindeki Müslüman liderlerle iletişim kurar (Gürdoğan, 2011, 53).

Akif İnan'a göre Cahit Zarifoğlu'nun dış meselelere karşı biraz daha lakayt ve içine kapanık, bohem bir yanı olduğu gibi özellikle de 1970'lerden sonrasında toplumsal meselelere yönelen bir yanı da vardır. İkisinde de sanatsal estetiğine aykırı davranmamakla birlikte son yıllarında daha çok toplumcu bir anlayışla, tebliğe, vuzuha ve meseleleri açmaya yönelik eserler verir. (Zarifoğlu, 2015, 208) Sanatını dünya görüşüyle paralellik gösteren bir perspektif üzerine kurar.

2. Cahit Zarifoğlu'nun Romanları

Cahit Zarifoğlu'nun iki romanı vardır. 1979 yılında Afganistan'ın Ruslar tarafından işgalini konu edindiği *Savaş Ritimleri* ve Âlim Kahraman'ın verdiği bilgiye göre yarım kalmış roman çalışması olan *Anne* (Zarifoğlu, 2012, 243). Bu iki roman, Romanlar ismiyle toplu halde yayınlanır.¹ Bir de tasarı halinde kalan *İdam*² başlıklı bir roman dosyası vardır. Cahit Zarifoğlu edebiyatın hemen her türünü dener, şiirlerinde sergilediği şuurlu ve sorumlu şair duruşunu romanlarına da aksettirir (Canbaz, 2007, 244). *Anne*, tamamlanmamış bir romandır. *Savaş Ritimleri*'ne göre oldukça zayıftır. Olay Nil nehri kenarında geçmektedir. Başkahraman Pilot Selman'dır. Burada kahramanın pilot olarak seçilmesi ilginçtir. Çünkü Cahit Zarifoğlu'nun da küçükken pilot olmak gibi bir tutkusu vardır. Odasının duvarları uçak resimleriyle doludur. Türkkuşu kampına katılır, üç ay kurs görür. Planörlü ve motorsuz uçak kullanır. Hava Harp Okulu'na girmek ister fakat sağlık raporu alamadığı için pilotluk hayalini gerçekleştiremez (Zarifoğlu, 2015, 152).

3. Savaş Ritimleri

Savaş Ritimleri, 1979 yılında Afganistan'ın Ruslar tarafından işgalini anlatan ve 1985'te yayımlanan bir romandır. Bu savaş bütün İslam dünyasında olduğu gibi Türkiye'de de büyük yankı uyandırır. İslamî düşünce taraftarları Sovyet-Afgan savaşına yakın ilgi gösterirler. Ülke genelinde Sovyetlere karşı protesto eylemleri ve yürüyüşler yapılır. Hatta bunun yanında bazı genç gruplar bizzat savaşta yer almak için Afganistan'a giderler. Bu dönemde yayın hayatına devam eden ve kadrosunda Cahit Zarifoğlu'nun da bulunduğu *Maveria* dergisi 1982'de "Afganistan Özel Sayı"sını yayımlar. Maveria ekibi de bu zaman içinde Afganistan'a gider. Zarifoğlu bu geziye katılamaz fakat bir ara adı Afganistan yazarına çıkar ve herkes bu gezinin başında onun olduğunu düşünür.

Cahit Zarifoğlu, da "Afganistan olaylarıyla mutlaka ilgilenmeli midir bir yazar? Ben ilgilendim. Onda enteresan dinamikler yakaladım. Zaman zaman şiirleştirdim bunu, gördüğünüz gibi bir de roman konusu oldu." (Zarifoğlu, 2015, 81) diyerek bu konudaki hassas yaklaşımını dile getirir. Romanın, yazarına göre bir eksiği vardır o da şudur ki yazar bu romanı bizzat bir araştırma ve gözlem sonrasında yazmamıştır. Bu durumu da *Konuşmalar*'ında dile getirmiştir. "Acaba bir Afganlı, hele olayların içinde yaşamış bir Afganistanlı bu romanı okursa ne düşünür? Eminim ki, zaman zaman gülecektir. Zira bu bir araştırma ve gözlem romanı değil. Sadece çoğu gazete bilgileri ile ortaya çıkmış bir birikimin kullanılması. İşte bu tür bir romanın en büyük eksiğidir. Bir Afganistanlı nasıl oturur, nasıl kalkar, nasıl davranır, ne düşünür, nasıl bakar, tepkileri nasıldır... İlâ âhir. Bunlar yerinde görülmeden Afganistan olayını konu edinip roman yazmak çok rizikolu, roman sanatı açısından. Bu yüzden ben daha çok bir tek kişinin perspektifinden vermeye çalıştım olayı." (Zarifoğlu, 2015, 82).

Zarifoğlu'nun açıkça belirttiği bu riskli durum aslında onun vermeye çalıştığı amaç için pek de önemli değildir. Zira bu romanı büyük bir sanat gösterisi için yazmaz. Hassas olduğu bir konunun mutlaka ele alınıp işlenmesi ve anlatılması gerekmektedir. Bu şuurlu ve vazife bilinci onu bu romana iter. Ve içinde var

¹Romanlar, Beyan Yayınları, 2012, İstanbul. Romanlara dair sayfa numaraları bu baskı esas alınarak verilecektir. *Savaş Ritimleri*, SR. şeklinde gösterilecektir.

² Bu roman tasarısı ve şeması ilk kez 2003 yılında Âlim Kahraman tarafından hazırlanan, Cahit Zarifoğlu Yürek Safında Bir Şair adlı eserde yayımlanır. S. 154-175.

olan şair mizacıdır biraz da onu buna iten etken. “Afganistan olayı sessiz kalınacak bir olay değil. Fakat bu biraz da mizaç işi diyebilirim. Bir heyecan işi. Bir şairin binlerce kilometre uzaktan bu heyecanı duyması ise oldukça kolay” (Zarifoğlu, 2015, 82). Şair ruhu, Zarifoğlu’nun gidip görmediği fakat gönül bağıyla bağlandığı bir coğrafyayı orada yaşayan, kardeş addettiği insanların başına gelenleri ruhunun derinliklerinde duyarak anlatmasını doğal kılar.

Zarifoğlu’na göre müşterek motifler vardır. Birkaçı da şöyle sayılabilir. “Bizim geleneksel Moskof düşmanlığımız. Moskof zamanla Marksist olmuştur. Eşit algılanmıştır bu ikisi. Mazlumun yanında yer almak. Haklı ama güçsüz. Gönümüz hızla onun yanında yer almaya koşturuyor içimizi. Hatta kendimizi. Olmadı o, kaleminizi. Başka. Bir de Osmanlı topraklarını kâfir çizmeler çiğnemeye başlayınca, Maraş’ı, Antep’i, Urfa’yı; Afganlılar, çok da fakirler, çoluk çocuklarının rızkından keserek para toplayıp yollamışlar bize. Müslümandan Müslümana. Bu unutulmamış hiç tam kara gün dostu, havi, şecaatli, tavizsiz, erkek, yiğit dostlar bunlar.” (Zarifoğlu, 2015, 138). Zarifoğlu’nun bu sözleri aslında *Savaş Ritimleri*’nin neden kaleme alındığını açıklar bir niteliktedir. Bu romanın yazılması onun için adeta bir borçtur ve yerine getirilmesi gereken bir görevdir. Zira Zarifoğlu’nun inancının ve tarihi sorumluluğun bunu gerektirdiğine inanmaktadır. “Kaleminizi.” Sözüyle ifade ediyor ki bilfiil yer alamadığı savaşın telafisini bu romanla yerine getirmektedir.

Bu ahval üzere kaleme alınan roman haliyle amacına uygun bir işlev görmeli ve bu amaca uygun bir şekil almalıdır. Bunun için de olaylar, mekânlar ve şahıs kadroları bu istikamette oluşturulmalıdır. Hatta kurulan sözcükler ve özenle seçilen kelimelerin bile yüklenmiş olduğu manayı, yazarın üstlendiği misyonu yerine getirmeye hizmet etmelidir.

Savaş Ritimleri, başkahramanımız Seyyid Amad’ın ağzından anlatılmaktadır. Zarifoğlu’nun romanda vermek istediği mesajları yine bu isim üzerinden aktardığını görürüz. Seyyid Amad’ın romanda olaylara ve durumlara karşı bakış açısı bizzat Zarifoğlu’nun dünyaya bakış açısıyla örtüşmektedir. Olayların bir çocuk üzerinden anlatılması da oldukça ilginçtir. Çünkü bu roman öncesinde bir çocuk kitabı olarak tasarlanır fakat daha sonra romana döner yazar bu konuda şöyle der: “Ancak yazmaya başladıktan sonra bir roman olarak şekillendi. Söylenecek çok şey vardı ve ben bunları orada dile getirmeye çalıştım.” ve ekler “kupkuru olmasından korktuğum için de üslup ekledim.” (Zarifoğlu, 2015, 99) Görüldüğü gibi bir kaygının güdüsünde yazılan romanın temelinde yine bir çocuğun yer alması, Zarifoğlu’nun çocuklara verdiği önemi bir kez daha göstermesi açısından önemli olmasının yanında edebiyatın hangi türü olursa olsun, düşüncelerini işlemek noktasında geri durmadığını da göstermektedir. Âdete bir araç olarak kullanılan türlerin hepsi Zarifoğlu’nun şuurlu söylemleri ile işlenir. Yazar, ne yaptığının farkındadır ve bu farkındalığı da açıkça ifade etmektedir. Onun derdi sanatsal ve edebi kaygılar üzerine kurulmuş bir metin ortaya koymak değildir. İnsanlara derdini ulaştırabilmek adına bir araç olarak kullanmaktır. Bunu yaparak da kendini rahatlatmakta ve mutlu olmaktadır. Çünkü onun gayesi derdini paylaşabilecek hemdert insanlarla hemhal olmaktır. Bunun için şiir de yazmıştır roman da masal da.

Romanda okuyucuya tanıtılan Lagman vilayetinin yakınlarındaki dağ köyünde dünyaya gelen Seyyid Amad, köyünü tarif ederken onun hayatında büyük yer edecek olan camii figürü üzerinde durarak başlamaktadır. Camii adeta toplumun kalbi ve hayat merkezidir. Burada bütün meseleler konuşulur, görüşülür ve insanlar buradaki buluşmalarında adeta tek vücut halini alırlar. Romanın ilerleyen kısımlarında daha aktif olarak verilen bu figür yazar için oldukça önemlidir. Zira camiler birer alamet-i farika olarak İslam’ın bir nişanesi konumundadır. Ayrıca Müslüman toplum hayatında ise büyük bir yere sahiptir. Caminin bir cemiyet içinde var olması demek, insanların ne kadar ayrı ve farklı düşünüyor olurlarsa olsun bir gün bir şekilde burada bir araya gelerek bütün farklılıklarına rağmen ortak bir zemin üzerinde buluşabileceklerini göstermektedir. “Şu cami inşa edilinceye kadar, [köyün] içine henüz ruh üflenmemiş bir ceset gibi durduğu günlerde evlerdeki münferit secdeler nerede cem oluyordu.” (SR.8) “Ah cami... Evlilikler orada planlanır, bereket bulur. Köy için alınan her kararı onun duvarları duydu. İçinde bir düşüncesi olan, bir tasası bir kararı olan onu oraya götürünceye, insanlara açıncaya kadar sancı çektir. Zenginden fakire, fakirden de zengine giden ve birisini ötekenden daha büyük ve değerli kılmayan akışın taksim olduğu yer burası.” (SR.80).

Müslüman kültür ve medeniyetinde bu hayat ne kadar gerçek ve kabul görmüşse ahiret yaşantısı da o derece kabul görür. Hatta asıl olanın ahiret olduğu bu dünyanın ise tamamen geçici olduğu için gönül bağlanılmaması gerektiği bilinir. Bu dünyada yaşam belirli bir mühlet içerisinde vardır ve ölüm gerçeği ile son bulmaktadır. Hâlbuki ahiret sonsuz bir zaman dilimi içerisinde yaşantı yeridir. Bundan dolayı da Müslümanlar için ölüm ve mezarlıklar bir korku ve hüznün yeri değildir, aksine kavuşulması beklenen bir menzildir. Romanda bu düşüncenin yansımaları “İnsanlar bir uçtan mezarlığın misk kokulu toprağına taşınıyordu. Onlar bir zaman gelecek ebediyen yeşerecekler.” (SR.8) şeklinde olur. Yine iki dünya temelini ve birlikteliğinin vurgusunu yapan Zarifoğlu doğumdan öncesine dair hiçbir iz taşımadığımız bu dünyadan

göçüp gittikten sonra ahiret yurdunda da acaba hiçbir şey hatırlamayacak mıyız? Sorusunu sorarak bu dünyanın hiçbir lezzetine doymamışken ne kadar dar ve boğucu olduğuna vurgu yapar. Tabii bir de "yalnızlık" vardır ki bu Zarifoğlu'nun eserlerinde sıkça işlediği bir temadır. Zira yalnızlık onun ruhunun bir parçasıdır. "Zarifoğlu kalabalıktan sürekli kaçardı. O toplulukta bile olsa yalnız yaşardı." (Gürdoğan, 2011, 51). İnsan var olduğu asıl yurdundan kopartılmanın hüznünü ve yalnızlığını bu dünyada zaman zaman hissetmektedir. Elbette şairler bu duyguyu en fazla hissedenerlerdir. İnsanın hiçbir sebep yokken kendini kalabalıklara rağmen savunmasız ve kimsesiz hissediyor olması aslında daha öncesinde bulunduğu dünyaya olan özleminin ve hasretinin artmış olmasıyla alakalıdır. Onun içindir ki bu dünyanın bütün nimetleri ve bütün güzellikleri dahi insanı tamamen mutlu etmeye ve bu dünyaya bağlanmaya muvaffak olamaz. Hep özlenen bir yer vardır.

Yazar, romanda cemiyetin bir arada ayakta kalabilmesini sağlayan unsura dikkat çekerken bu toplumsal görevi yeni evliliklerin yerine getirdiğini ve böylece de cemiyet boyutunda büyük bir sorun ve travmanın önüne geçildiğini dile getirir. "Hayatın genç ve yaşlı iki çehresi arasındaki boşluğu gayretleriyle dokuyor, hayatta bir çatlak meydana gelmemesi için, araya kadınları koyarak, şaşırtıcı zekâ oyunlarından başka bir şey olmayan yeni evlilikler icat ediyor ve yepyeni çocuklar getiren doğumlarla değirmeni çeviriyorlardı. Hayatın bu şekilde derlenip toparlanması bir gelenek halini almıştı." (SR.9). Ayrıca bu evlilik sonrasındaki küçük birlikler bir bütün halini alarak cemiyetin fert fert büyüklüğünü oluşturur. "O tek parça her birinin bir sahibi bulunan küçük küçük oluşların birleşmesiyle ortaya çıkıyor, her biri kendininkini getirip ötekinin yanına koyuyordu." (SR.9).

Toplum içerisinde evliliğin kutsal bir kurum olmasının yanında, romanda olduğu gibi Doğu toplum yaşantısında çocuk sahibi olmak ve özellikle de erkek çocuk sahibi olmak çok büyük bir beklentidir. Bu beklenti zaman zaman insanlarda aşırı bir tepkimeye dönmemektedir. Çocuksuzluk imtihanı aile fertlerini isyana ve inkâra ev içi çatışmalara sürükler. Zarifoğlu'nun dünyasında ve romanında ise bu çatışmalar ve isyanlar yoktur. Onun düşünce ve zihniyet dünyasında, geldiği gelenek içerisinde bu konuya karşı bakış açısı isyan değil tevekküldür. Bu tevekkül ise toplumdaki huzurun en temel ögesidir. Savaş Ritimleri'nde aile erkek çocuk beklentisi içerisinde. Romandaki asıl kahramanımız olan Seyyid Amad'ın doğumu öncesi anlatılır. Yazar bu beklenti ve sonrasını şöyle dile getirir: "Evimize çoktandır bu arzusunun masum ve geleneksel bir isyanla karışık kokusu sinmişti. Bu koku bir etiket gibi her duvara yapıştırılmıştı ve bakışını ondan çevirmek imkânsızdı. Herkesi, memnun ve heyecanlı tutan bu istek, zaman zaman sivri uçlar çıkarıyor ve bazılarını incitiyordu. Pek ender de olsa. Fakat o masum isyan vakit geçmeden, irileşip günahla birleşmeden, dualar ve tövbelerle yumuşatılıyor, baş, tevekkülle, eğiliyor ve 'hayırlısıyla bir erkek çocuk Yaa Rabbi' kelimeleri dikkatle ve besmele ile herkesten gizlenerek gecelerin mahrem yaşayışına taşınıyordu." (SR.9) Erkek çocuk beklentisinin romanda verilmesinde dikkat çeken husus Zarifoğlu'nun romanda yazdığı toplumu, içerisinde yaşadığı toplumla özdeş olarak düşünmesinden ileri gelir. Zira yazar, hem ortak motiflerin olduğunu hem de gidip görmediği içlerinde yaşamadığı bir toplumu tamamen edinebildiği bilgilerden yola çıkarak kaleme aldığını zaten söylemektedir. Hal böyle olunca da yazılan roman tamamen yazarın zihniyetinin ve içinde bulunduğu toplumun bir mahsulü haline gelir.

Babanın bir erkek evlat isteyişinde ruhunda biriken özlemin yanında, kendisinden sonra savaşıacak ve adeta kendi görevini tamamlayacak bir mirasçı isteğidir. Nitekim romanın sonlarına doğru göreceğimiz gibi Rus askerleri köye girmeden önce baba henüz 10 yaşına bile girmemiş olan oğlunu yanına çağırır ve ona kendi hançerini verir. "Babam o güne kadar evde hiç görmediğim bir hançer çıkardı belinden. Nurullah'la ikimizin gözleri parlayarak baktık. Uzattı. Alırken hafif, incinecek bir şey gibi tuttum." (SR.129) Burada da adeta yazarın çocukluğunda büyüklerinden dinlediği Milli Mücadele anlatılarının bir etkisi görülür. Zira yazar Maraşlıdır ve Maraş'ın da Milli Mücadelenin zamanında en yaşlısından en gencine kadar nasıl bir direniş gösterdiği bilinir. Öyle ki bu direnişin kahramanlıkları da nesilden nesile anlatılarak toplumsal hafıza canlı tutulmaya çalışılır. İşte bu noktada Zarifoğlu'nun çocukluğunda yahut gençliğinde dinlediği kahramanlık anlatıları, yazdığı eserine de birer öge olarak yansır.

Rus askerleri köye girdiğinden telsizli Rus askerini öldürme görevi 10 yaşındaki Seyyid Amad'a verilecektir. "O yıl babamla birlikte, ilk kez elimde silah olarak dağlara gidiyorum. İlk günler taşımakta zorluk çektiğim, sık sık dipçliğini yere vurduğum silah zamanla elimde hafiflemeye başladı. Bileklerim kalınlaşıyor. Göğsüm irileşiyor kollarım kuvvetleniyor." (SR.111). "Kısa zamanda sökü� takmasını ve onunla nişan almasını öğrendik. Silahın parlak kabzasında, fişeklerinde, şarjörlerinde sevgiyle ellerimizi dolaştırıyor, bunun için birbirimizle yarışıyoruz." (SR.180) "Babam: Düşmana nişan talimi yapar gibi dikkatle ve ondan başka bir şey düşünmeyerek ateş et, dedi." (SR.202).

Romanda henüz ilkokul çağında silahla tanışan ve onunla duygusal bir bağ kuran çocukların hayatlarında "cihat" kavramı her zaman özlenen ve bir gün mutlaka yaşanması gereken bir olay olarak görülmektedir. Böylece ölüm korkusu henüz başlamadan bitmiştir. Çünkü etraflarında görmüş oldukları

mücahitler ve şehitler onlar için hep özenilen kişiler olmuşlardır. Romanda köye gelen Mücahitlerden Hüseyin Seyb, cihada katılmak isteyenler için bir konuşma yapmaktadır. “Sizi Cennetin kapılarının önüne götüreceğim. O kapılara Allah için dövüşmekten daha yakın bir yol bilmiyorum. Bir arkadaşınız vurulunca hem ayrılığın verdiği kederle göz yaşları dökün hem de cennetin onu almak için kapılarını ardına kadar açmasını düşünerek hayran kalın. Sizin yiğitliğinizi övenlere, “hayır bizim yiğitlerimiz şehit oldu” deyin.” (SR.161)

Bu durum asker-millet ve Müslüman toplum yapısında sıkça görülen bir durumdur. Çünkü bir Müslüman için veya asker-millet yapısındaki toplum bireyleri için dünyada ulaşılabilecek en büyük rütbe şehitlik rütbesidir. Öyle ki şehit bu dünyadan ayrılıp ahirete intikal ettiğinde öyle karşılanır ki o karşılamanın güzelliği ile şehit dünyaya tekrar gelmeyi ve şehit olarak tekrar canını vermeyi istediği kabul edilir. Zira Kur’an-ı Kerim’de de bu büyük makama şöyle işaret olunur: “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Hayır, onlar diridirler. Ancak siz bunu bilemezsiniz.”³

Seyyid Amad, henüz 10 yaşına bile varmadan tanışmış olduğu bu mücahitlerin etkisinde kalmıştır ve Hüseyin Seyb’e karşı büyük bir hayranlık duymaktadır. Onunla birlikte olmak ve savaşmak istemektedir. “Bense tek saniye ara vermeden Hüseyin Seybe’ bakıyorum ve içimden hep aynı soruyu, ricayı tekrarlayıp duruyorum: “Beni yanına alacak mısın, giderken beni de götüreceksin?” (SR. 154). Seyyid Amad ve bütün arkadaşları daha çocukluklarının ilk oyunlarında bile savaş provaları yapar ve bunun üzerine sohbet ederler. Adeta bütün düşünceleri bu erken olgunlaşmadır. “Yükseklerden bakıyorum toprağımıza! Bir gün gelecek ki “kırmızı emperyalizm” dediğimiz yılan, bu kayalıklardan ona doğru da tırmanacak. Ama biz, onun kemiklerini kıracak ve bir gecede bırakıp gittiğimiz bu köy, şerefli savaşçıların önündeki bir meşale gibi yanacak.” (SR. 7-8). Seyyid Amad ve arkadaşı Nurullah ile aralarında geçen bir konuşmada şöyledir:

“-Bir Rus görsen tanır mısın? Diye sordum:

-Tanırım dedi.

-Nasıl?

-Çünkü görüyorum onları. Rüyama giriyorlar.

Onların canlı yüzlerini de ölü yüzlerini de görüyorum.

-Ölü yüzlerini mi? Diye atıldı Mangali.

-Evet, öldürüyorum onları, sonra da ayaklarının altında yatan cesetlerine bakıyorum. Sapsarı ölümler.

-Nasıl öldürüyorsun diye sordu Abdürrazzak.

-Böyle, diyor. Elleriyle tüfeğini kavrayıp nişan almış gibi yapıyor.

-Sonra da böyle, ellerini parmaklarını açarak birini boğuyor gibi yapıyor.

-Sonra da böyle, sağ elini yaman bir tokat atacakmış gibi kaldırıyor.

-Sonra da böyle birini kavradığı gibi buruşturup, paramparça ederek yere atmış gibi yapıyor.

Hepsine şahit olmuşuz gibi sevinçle, gururla gülüyor ve onu orada bırakarak evlerimize dağılıyoruz.” (SR.140-141).

Uzun süre savaş görmüş ve çeşitli sıkıntılarla mücadele vermiş insanların hayatlarında yaşamış oldukları bu hatıralar diri bir şekilde yer tutar. Bu yaşanmışlık izleri de canlı bir şekilde yaşatılarak gelecek kuşaklara anlatılmak istenilir. Böylece gelecek olan yeni nesil tarihini ve medeniyetini daha iyi analiz edecek ve hayatını bu şekilde inşa edecektir. Bu bağlamda Zarifoğlu da romanlarında çocukların yetiştirilirken bu bilgilerin bilinçli bir şekilde nasıl aktarıldığını işlemektedir. “Çocuklar çok çabuk büyüdüler ve neneler onları avutmak için geçmiş tarihimizin gerçeklerini anlatmaya başladılar. O zaman derhal istilacılar ortaya çıkıyor, bizim gibi etten kemikten insanlar inançlarımızın dışındaki bir iklimde gezinerek topraklarımıza kadar geliyor, yurtlarımızı elde etmek, ağullarımıza ve kilerlerimize girmek istiyor, fakat her evden çıkan birileri onları karşılıyor ve masal ve destan kahramanlarına gerek kalmadan onlarla boğuşuyordu. Buydu anlatılanlar. Bunlarda kâfir kelimesi bile dikkatle kullanılıyordu.”(SR.12) Çocukların avutulması ve dinlendirilmesi için onlara masallar destanlar veya hikâyeler anlatma gereği duymayan yetişkinler onlara kendi tarihlerini ve yaşanmışlıklarını anlatırlar.. Böylece çocuklar henüz tanımadığı ve bilmedikleri dost ve düşmanlarını öğrenmiş olurlar. Burada da Zarifoğlu’nun bahsettiği iki toplum arasındaki ortak motif karşımıza; çocuklarına kahramanlıklarını, düşmanlarını, anlatan büyükler olgusu olarak çıkar. “Bütün bu toprakların içindekileri, onların üzerinde olanlarla şekillenen ve elimizin altında tertip edilen anlamları gönlümüze alıyor ve onunla yaşıyorduk.” (SR.12).

Tabii bütün medeniyetler içerisinde yapılan bu uygulamanın Zarifoğlu romanlarındaki farkı gözden kaçmaz. Onun bağlı bulunduğu zihniyet, çocuklarını yetiştirirken adeta bir ölüm makinesinin programlaması yapmıyordur. Dosta ve düşmana karşı nasıl bir tavır alacağını öğrenen çocuklara

³ Bakara suresi, 154. ayet.

kendilerinden olmayanlara karşı kin ve nefret dolu olarak ölüm yağdırmaları değil, her şeyin temelinde onların da bir "insan" olarak değerli oldukları vurgulanır. "Hemen hiçbir kötüleme kelimesi yoktu düşmanı anlatırken. Onlar da kendi gerçekleri, düşünceleri ve duygularıyla karşımıza konuyor, emel ve istekleri ne kadar aleyhimize olursa olsun, insan oldukları unutulmuyordu. Bu yüzden kahramanlık vardı ve barbarlık yoktu." (SR.12) Burada da Zarifoğlu'nun çocuklara eğitsel yaklaşımının bir yansıması göze çarpar.

Şüphesiz her toplum için verilen isimlerin çok büyük önemi vardır. Çocuklara verilen isimler neredeyse bütün bir medeniyetin ve kültür yapısının bir simgesi hükmündedir. Bundan dolayı da isimlerin ayrı bir yeri vardır. Yazar da buna işaret etmektedir. Romanda bazı Afganlar işgal sırasında Ruslarla iş birliği yaparak halkına ve vatanına ihanet etmektedir. Bu durum karşısında ise bu kişilere karşı öfkeden çok kırgınlık duygusu beslenilmektedir. "İnsanlarımızdan bir kısmı, önemli subaylar, ana babalarının kanlarını gövdelerinden atmışlar ve ruslaşmışlardı. Onlara komünist diyorlardı. Ahmet, Nurullah, Emin, Abdurrahman gibi isimleri olan insanlar için 'komünist' demek uzun bir süre dilimiz tarafından reddedildi. Bu Müslüman isimleri taşıyarak komünist olmaya imkân yoktu. Bir panzehir gibi sahiplerini koruyor, dilimiz onlar için o kelimeyi söyleyemiyordu." (SR.120).

Bu isim ve ithamların yanında Afgan çocuklar arasında söylenmesi en ayıp olan ve bir insana en kötü halinde bile söylemekten çekinilen felaket sözcük: "Rus çocuğu" idi. Bu kelimeyi söyleyen de en az itham ettiği kişi kadar korkuyordu bunu söylemekten. Bu sözü söylemek ölümcül kavgalar çıkartmaya yetiyordu. "Evlerde, köy meydanlığında ve avlularda birine "Rus çocuğu" diye küfreden küçücük ve masum çocukların ağızlarının üzerine öyle şiddetli bir şamar iniyordu ki, o kelimeleri ebediyen unutuyorlardı." (SR.114).

Romanda zihniyetin en önemli tezahürlerinden birisi de şüphesiz İmam İshak Dedemaruş'un taşımış olduğu şahsı manevi birlikteliğidir. Bu kişi hemen hemen her toplumda görülebilen sözü dinlenen, insanları bir araya getirip ortak bir payda üzerinde buluşturan onlara yol gösteren akıl veren, müşküllerini yola koyan kişidir. Yaşayan kültürü ve medeniyet hafızasını diri bir şekilde ayakta tutan, yaşayan ve öğreten bu İmam, gerek yaşlılarla gerek çocuklarla olsun köyün her ferdi ile yakından alakadardır. "Aslında belki daha tek kelime söylemesine gerek yoktu. Yapacağını yapmış, hasım gibi birbirlerinden kaçan, namazda ve sokakta karşılaşmamaya dikkat edenleri, aynı saflara getirmiş, onları birbirine sıkı sıkı yaslanarak namazda birleştirmiştir." (SR.109) Romanda, bu birbirinden kaçan hasımların bir araya getirilmesinde etken iki unsur ön planda tutulur. Bunlar "namaz" ve "imam" figürleridir. Yazarın bilinçli olarak kullanmış olduğu bu imgeler şüphesiz onun Müslüman oluşu ve dünyayı da Müslüman bir dünya görüşü ile algılayışı ile yakından alakalıdır. Yani tam anlamıyla zihniyetin esere olan etkisidir. Zira Müslüman toplumların öncüleri ve sözlerine itibar edilen kişiler din adamları yani imamlardır ve aradaki bütün farklılıkları ortadan kaldırarak insanları bir arada toplayan eylem namazdır. Namaz, Allah'ın huzurunda Müslümanın din kardeşleriyle bütün husumetlerini bir tarafa bırakarak cem olmasıdır. Romanda da dağılan topluluğun yeniden toparlanması için kullanılan bir imge olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmam Dedemaruş'un çocuklar üzerindeki etkisi de çok büyüktür. Camide ders verdiği bu çocuklara cesaret aşıl原因 ve cihadı onların gönlüne yerleştiren imam, çocuklar için dini vecibelerin sadece camide sınırlı kalmayıp hayatın bütün noktalarına yayılmasını sağlar. "Kur'anı ve namazı işte böyle camiden dışarı taşırdık ve onu gövdemize ve gönlümüze en güzel bir akıl yaptık." (SR.84).

4. Sonuç

Cahit Zarifoğlu'nda hayat, iman ve imanın gerekleri üzerine kuruludur. Bu anlayış onun sanat hayatına da sirayet eder. Yazdığı eserler de bu düşüncesinin birer somut örnekleridir. Dünyayı algılayışındaki esaslar, şüphesiz İslam'ın ortaya koymuş olduğu değerlerdir. Bundan dolayıdır ki Zarifoğlu'nun zihniyet dünyasını İslam kültür ve medeniyeti oluşturmaktadır. Romanlarında, özellikle de *Savaş Ritimleri*'nde bu zihniyete dair izler bulmak mümkündür. Zarifoğlu, roman tekniğine ve sanatsal yaklaşımına uygun düşmemiş olmasına rağmen benimsemiş olduğu dünya görüşünün bir gereği olarak sorumluluk bilinciyle kendisine vazife edindiği bir görevi yerine getirmek adına *Savaş Ritimleri*'ni oluşturur. Bu bağlamda eser, zihniyetin edebiyata yansılarını göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Zira yazar nitelikli bir edebi eser vermenin kaygısını duymaksızın, Afganistanlı Müslümanların acılarını paylaştığını göstermek adına bu romanı kaleme alır. Yazar, aslında gidip görmediği, içlerinde yaşamadığı bir toplumu anlatmaktadır ve anlatım esnasında yazar kendi toplum yapısını ve düşünce dünyasını göz önünde bulundurmaktadır. Çünkü kendi toplum yapısı ile anlatmaya çalıştığı Afgan topluluğu arasında ortak motiflerin var olduğunu düşünür. Roman çerçevesinde işlenen bu ortak motiflerin de İslami değerler üzerinde yoğunlaştığı görülür.

KAYNAKÇA

(2000). Zihin. *Ana Britannica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, (c. XXII, s.589). İstanbul: Ana Yayınevi.

- (1996). Zihniyet. *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, (c. 4, s.3324.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ayverdi, İlhan (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Barbarosoğlu, Fatma (2015). *Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz Yayınları.
- Canbaz, Firdevs (2007). Cahit Zarifoğlu'nun Romana Yansıyan Yüzü. *Hece, Cahit Zarifoğlu Özel Sayısı*, S. 126/127/128. s. 244-253.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gürdoğan, E. Nazif (2011). *İki Dünyanın Hesaplaşması*. İstanbul: İz Yayınları.
- Kahraman, Âlim (2003). *Cahit Zarifoğlu Yürek Safında Bir Şair*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ülgener, F. Sabri (2006). *Zihniyet, Aydınlar ve İzm'ler*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Zarifoğlu, Cahit (2015). *Konuşmalar*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zarifoğlu, Cahit (2011). *Yaşamak*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Zarifoğlu, Cahit (2012). *Romanlar*. İstanbul: Beyan Yayınları.